

Den eventyrlige have ved Villa "Adelaide" i Ordrup

The exceptional garden at Villa "Adelaide" in Ordrup

Keywords: Gardens, Parks, Design, Esthetic values, Amenity, History, Denmark

Asger Ørum-Larsen

Gentofte, Københavns nordlige forstad, er det danske bysamfund, der længst og mest er præget af alsidigt anerkendt havekultur.

I nyere tid, d.v. s. ca. 1871 - 1940 er det særlig Moresco's store have med det professionelt drevne privatgartneri, der satte sit gartnermæssige og selskabelige præg på omgivelserne i de voksende villabyer Gentofte og Ordrup.

Men det begyndte langt tidligere. Allerede inden København blev hovedstad, oprettede Kong Hans og Erik af Pommern kongs- og jagtgårde i Hvidøre og Ibstrup.

Christian IV udvidede i 1610 - 16 af repræsentative grunde Ibstrup til det fine jagtslot Jægersborg med stor festsal og renæssancehave efter Rosenborgs mønster, men desværre med dårlig fundering.

Senere fulgte slottet Gyldenlund i den gamle kystskov, fra 1730 med navnet Charlottenlund, også med kongeligt haveanlæg og slotsgartnere.

De to slotte blev af jagtmæssige og selskabelige grunde forbundet med den kendte Jægersborg Alle i 1706, der gav Charlottenlund en særlig parkmæssig karakter.

Endelig blev Bernstorff Slot fra 1730 bygget og tegnet med tidssvarende haveanlæg af den franske arkitekt J. J. Jardin.

Nogle adelige eller borgerlige patricier-ejendomme blev også bygget ved den smukke Øresundskyst, hvoraf kan nævnes Hellerupgaard, Øregaard i Hellerup, begge tegnet med tilhørende haver af den franske arkitekt J.-J. Ramée. Samt det fornemme Sølyst ved Klampenborg.

For bønderne i Gentofte og Ordrup betød disse smukke ejendomme og haver ikke meget. De passede forsat deres magre køer og kørte hø og halm til Københavns halmtorv, og dyrkede deres kålgårde.

Men to årstal blev skelsættende for Gentoftes bønder. 1765 med Bernstorff's landbrugsreform og påfølgende udskiftning, samt 1798, da alle de 8 sammenbyggede gårde i Ordrup brændte ned.

Da bønderne nu fik rådighed over jorden i de udskiftede gårde og kunne sælge deraf til lystejeendomme, anlagde nogle af dem selv haver. For eksempel Hans Jensen, "den lærde bonde" på Bjerregård og ejerne af Ejgård (1).

Københavns volde faldt i 1850 og Klampenborg-banen blev oprettet i 1863. Dermed var betingelserne tilstede for at en villa- og haveby kunne vokse op.

Københavnere af borgerskabet begyndte tidligt af sundhedsmæssige grunde at leje sig ind på udflyttergårdene for sommerophold. Ofte købte de dem senere selv eller oprettede andre lystgårde i Gentofte, for eksempel Ordruphøj (Hegel), Skovgaard (Puggaard og Rode), Krathus (Puggaard) og Ordrupgaard (Vilh. Hansen).

Som prikken over i'et blev Havebrugshøjskolen Vilvorde oprettet i Charlottenlund af Stephan Nyeland i 1875.

Den store danske havekunstner G.N. Brandt blev født i 1878 og voksede op i Krathusets gartneri, og en stab af professionelle gartnere og havearkitekter bosatte sig i Gentofte for at anlægge og passe de mange små og store haver, der voksede frem i den nye villaby.

Omkring 1800 etablerede en velhavende handelsmand sin lystejeendom Rolighed på noget af den gamle landsbys jord og ved den nyanlagte Ordrupvej. Arealet blev udvidet ved køb af mere jord fra udflyttergårdene Ejgaard og Hyldegaard, så den blev på 4½ ha.

Fabrikant Jacob Heinrich Moresco fra København lejede sig i 1860'erne med familie ind på Rolighed for somrene. Men i 1871 købte han hele ejendommen. Den var ringe og uegnet til helårlig beboelse. Så i 1880 blev Rolighed totalt ombygget i nyklassistisk stil og med palævinduer. Værelserne blev foret med fløjl og udstyret med smukke møbler, malerier og kunst, værker af familiens kunstner-bekendte.

To sidebygninger blev tilbygget med henholdsvis spisesal og vinterhave, tegnet af arkitekt V. Ingemann.

I 1881 flyttede derefter fabrikant Jacob Heinrich Moresco med sin familie og store hushold ind i det nye Ordrup domicil, der nu fik navnet Villa Adelaide, opkaldt efter hans mor (født Italiener).

Men hvem var Jacob H. Moresco? Han kom som navnet antyder udefra. Familien var af gammel spansk sefarsk oprindelse. Faderen Maximilian Moresco (1791 - 1846) var hoftandlæge i København, hentet fra Holland af Kong Christian VIII.

Som ung blev Jacob H. Moresco handelsuddannet i en da kendt københavnsk forretning for damebeklædning. I Paris gennemgik han et tilskærerkursus, og åbnede derefter hjemme i Østergade sin virksomhed med systuer (Pistolstræde), der hurtigt voksede med et meget stort antal medarbejdere. Der blev åbnet filialer i Sverige (Malmø) og i Norge.

Moresco blev kendt som en human arbejdsgiver for sine mange ansatte. Han blev en meget velhavende mand, indtog en førende position indenfor københavnsk forretningsliv, og fik forbindelser indenfor dansk politik og den hjemlige kunst- og kulturverden. I 1898 blev Jacob H. Moresco for sin godgørende og humane virksomhed af Kong Christian IX udnævnt til etatsråd.

Familien Moresco's permanente ophold i denne centrale del af det gamle Ordrup satte i to menneskealdre sit eget præg på villaområdet.

Villa Adelaide og den store have med facade og indgang til og ved Ordrupvej (nr.119) var desuden omgivet af Morescovej - Fredensvej - Ejgårdsvej - Ejgårds Tværvej og Lindegårdsvej.

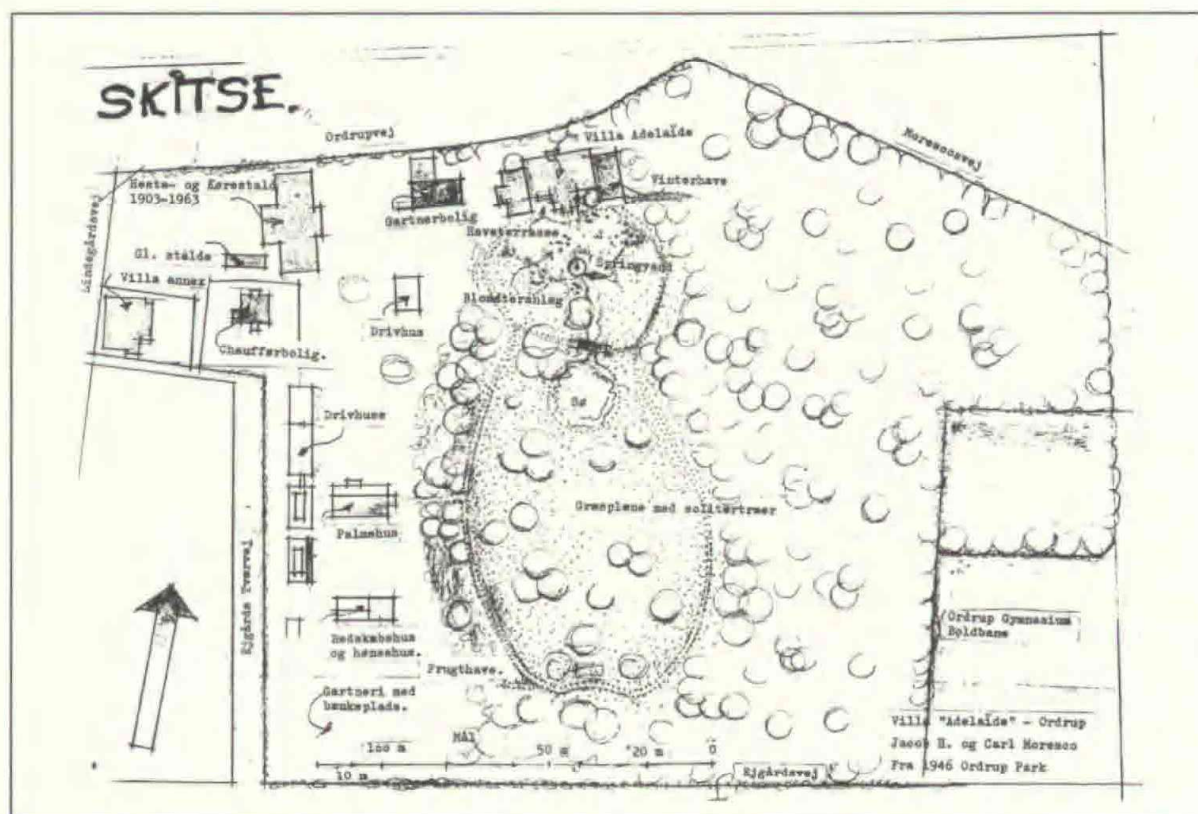

Fig. 1. Skitse af Villa "Adelaide" - Ordrup. Fra 1946 Ordrup Park.

Der blev ansat en såkaldt villagartner med den nødvendige stab af medhjælpere. Den første hed Holger Christensen og virkede fra 1880 til 90. De fleste efterfølgende villagartnere var havebrugskandidater med praksis i herregårdshaver og teori på Landbohøjskolen. Clemens Jensen var en anden villagartner i tiden fra 1904 - 12, hvorefter han blev kgl. Haveinspektør i en kort tid.

Haven ved Villa Adelaide ved Ordrupvej bestod af to dele, lysthaven og privat-gartneriet. Det sidste på 1/2 ha lå mod vest ved Ejgårds Tværvej. Her lå også ved Lindegårdsvej heste- og kørestalde.

Lysthaven strakte sig fra villaen 160 m mod syd til Ejgårdsvej.

Den brede haveterrasse med vinterhaven i den østlige side var familien Moresco's yndlings-opholdssted om sommeren. Den var udsmykket med orangeri-træer i baljer og blomster i krukke.

Ingen haveplan findes, så haveanlægget kendes kun gennem bevarede billeder, fotografier og få skriftlige beretninger.

To stier udgik fra terrassen. De omsluttede hele haven. - Foran terrassen lå den store blomsterhave, som sidst var formet som en stjerne med et springvandsbassin i midten. Her var et væld af blomster fra tidligt forår til efteråret. Den var yderst velholdt og blev anset for at være blandt Danmarks smukkeste. I havens sidste tid rislede et lille vandløb fra bassinet ned til en lille sø. Det havde et lille vandfald og var omgivet af små grupper af vand- og sumpplanter. Et arrangement, som familien var meget glad for. Fritgående påfugle og hejrer gav den nærmeste have et eget eksotisk præg.

Græsplænen var på passende steder smykket med interessante solitærtræer og blomsterbede. Lidt nede i haven lå en lille sø, der kunne passeres på en buet hvid bro. Den fjerneste del af haven fungerede som reservat for vilde fugle, der her blev fodret daglig.

Privatgartneriet havde til opgave at forsyne husholdningen (på ca. 30 personer) med frugt og grøntsager, samt blomster og planter til udsmykning af hus og have. Der var seks drivhuse til dyrkning af vin, fersken med mere. Endvidere et palmehus med orangeri-planter til vinterhaven. Der lå en plads med 150 drivbænke og en frugthave med hovedsagelig æble- og pæretræer. Gartneriet blev drevet med professionel dygtig-

Fig. 2. Villa Adelaide fra havesiden med terrassen. Til højre vinterhaven. Foran blomsterhaven med springvand.

hed af skiftende gartnere, som i de danske herregårdshaver under deres bedste periode. Det var et meget søgt arbejdssted for unge gartnere.

Haveanlægget var til stor glæde for familien Moresco, som fulgte gartnernes arbejde med stor interesse. I de senere år blev der i den afholdt store årlige havefester med illumination og afsluttende fyrværkeri, som de omboende også havde stor glæde af, navnlig børnene.

Familien Moresco blev også kendt i offentligheden for dens store interesse for raceheste og væddeløb. Flere af dens medlemmer var aktive i Foreningen til den ædle Hesteavls Fremme, der gav dem megen omtale. I 1903 lod etatsråd Jacob H. Moresco i højnet ved Lindegårdsvej - Ordrupvej opføre en mønstergyldig staldbygning til køre- og rideheste(3). Men væddeløbshestene blev holdt andetsteds hos ind- og udenlandske trænere. Ved Fredensvej lå i mange år en fold, hvor hestene græssede.

Det må endelig ikke glemmes, at Moresco også havde interesse for landbrug. Han anlagde i sine senere år en hedegård i Jylland, hvor heden blev opdyrket efter Dalgas' metoder.

I 1906 fejrede firmaet Moresco A/S sit 50-års jubilæum med en stor fest i Adelaide(5). Jacob H. Moresco døde samme år, og blev som chef efterfulgt af broder-

Fig. 3. Fra haven ved Villa Adelaide med udsigt mod syd-øst til Charlottenlund Skov og Klampenborgtoget.

sønnen Carl Moresco (1863 - 1940), der også overtog Villa Adelaide og her videreførte de festlige og patriarkalske traditioner.

Livet i Villa Adelaide satte sit særlige præg på de nærmere omgivelser i Ordrup. To skoler fulde af nysgerrige børn lå i nærheden af haven, Ordrup Gymnasium med boldbanen og Grønnnevænge Skole, men først fra 1920.

Gartnere, have- og staldfolk, der boede i nærheden, strømmede hver morgen til Ejgårds Tværvej for at arbejde i have og stalde.

Ved ni-tiden kørte Etatsråd Jacob H. Moresco standsmæssigt i fin karet med kusk i liberi ad Fredensvej til Charlottenlund Station. Toget, det såkaldte grosserertog, kørte først videre til København, når han og grosserer Puggård var vel ankommet, trods køreplanen! Senere efter 1906 var det Carl Moresco, der kom i bil med chauffør. Det var familiens unge og venner, der på flotte heste red ad Ordrupvej til Dyrehaven. Ofte slap havens smukke påfugle ud og sås for eksempel spankulere på den støvede Hyldegårdsvej, til de blev hentet tilbage af en gartner.

En anden stor begivenhed for navnlig børnene var, da Filmselskabet Palladium optog den morsomme film Han, Hun og Hamlet i Adelaide's have 1922. Børnene var da simpelthen ikke til at holde væk!

Fig. 4. Familien Moresco med personale fotograferet ca. 1906 i haven ved Villa Adelaide i Ordrup. Midt på broen ses Jacob H. Moresco, der døde samme år. Til venstre Carl Moresco. Nedenunder ses haven og gartneriets 5 gartnere med villagartner Clemens Jensen i midten.

Men først og fremmest var det de store havefester i Villa Adelaide, der vakte opmærksomhed. Gæsterne, firmaets personale og andre, kom i særtog til Charlottenlund Station og blev kørt videre i store hestetrukne og pyntede vogne til Adelaide, hvor den røde løber var rullet ud. Haven var illumineret, og festen sluttede ved midnat med et kæmpe-fyrværkeri, som hele Ordrup havde glæde af.

Efter Carl Moresco's død i 1940 købte Gentofte Kommune 3 år senere Adelaide-ejendommen. Gentofte manglede plads til flere offentlige institutioner og ønskede et grønt anlæg til Ordrupvejs etagehus-beboere.

Haven blev nu af kommunegartner G. N. Brandt forenklet. Blomsterhaven og den beundrede vinterhave blev lidt efter lidt afviklet. Søen i haven og stierne blev tildækket og drivhusene nedrevet.

Det må her indskydes, at den kendte haveplanlægger, G. N. Brandt, der boede nær ved Ordrup ellers ikke på noget tidspunkt har været tilknyttet haven ved Adelaide.

I 1946 kunne det nye anlæg åbnes for offentligheden under navnet Ordrup Park med legeplads og en gennemgangssti med bænke og belysning til Ejgårdsvej. Villabygningen gav først plads til det lokale bibliotek og en vuggestue. Men den blev nedrevet i 1968. I stedet kom nye bygninger med børnehave og vuggestue, som ligger ved Morescosvej.

I 1963 nedrev man endvidere den brillante staldbygning, så det lokale bibliotek kunne få eget hus. Et langt kollektivhus Adelaide blev opført ved Ejgårds Tværrej. Ved Ejgårdsvej 5 ligger nu endvidere plejehjemmet Adelaide, også på et tidligere haveareal.

Under den nævnte udvikling forsvandt lidt efter lidt de fleste af de interessante træer, der tidligere havde præget Moresco's have.

Det er nu efterhånden nogle år siden, at denne eventyrlige have blomstrede midt i det centrale Ordrup-Gentofte. De fleste af dem, der havde tilknytning til haven og gartneriet lever ikke mere.

Efterskrift:

Her er navnene på de anlægsgartnere, som i begyndelsen af 1900-tallet virkede i Ordrup - Gentofte:

Chr. Voigt - Brohohms Allé - med plantesalg

Kristiansen - Schioldannsvej

Bernhard Hansen - Ellensvej - Ordrupvej - også blomsterforretning

Axel Bech & Søn - fra 1921 Morescosvej

Anka Rasmussen - projekterende gartner - Ordrup Jagtvej 44 c

H. H. Sørensen og Niels Nørgård - Gartnerstræde - Rygårds Allé 67

E. M. Deichmann - også blomsterforretning - Rådhusvej 2 - Schimmelmannsvej

Melchior Hansen - Ordrup Jagtvej

Havearkitekter:

Ingwer Ingwersen - Ordrup Jagtvej 50

Birger Errboe - Høeghsmindevej

Sven Hansen - Lyngbyvej 485 (Mariebjerg)

Troels Erstad - Ordrup Jagtvej 34

G. N. Brandt - Ørnøkulsvej 3.

Tak til

Arkivar Hæriet Trantum-Jensen, Gentoftes Lokalhistoriske Arkiv, Hellerup for værdifuld hjælp med oplysninger og billeder om og fra Moresco's Have.

Ligeledes til Gentofte Kommunes Tekniske Forvaltning - Kommune Service og landskabsarkitekt Johannes Haugstrup for hjælp med tegninger m. m. fra Villa Adelaide.

Noter

1. Hans Jensen (1728 - 1781) var en meget aktiv bonde i Gentofte. Han skaffede sig en relativ stor bogsamling.
2. Ledende gartnere ved Villa Adelaide: Holger Christensen - 1880 - 90, - Jens Elfsen Tramsen - 1890-1901, - Clemens Jensen - 1904 - 1912, - Olav Langkilde - 1914 - ?, Einar Andreasen - 1926 - ?, - sidste Hans Christensen (f. 1903)
3. Om denne bygning se Architecten 1913 C 15. Årg. nr. 47.
4. Deriblandt gartner V.A. Deichmann, der boede på Ejgårdsvej i nærheden. Far til gartnerentreprenørerne Emil M. - Børge og Albert D.
5. Maleren Laurits Tuxen udførte et stort maleri af festen; Man rejser sig fra bordet, der viser familien og honoratiores. En gave fra personalet til Jacob H. Moresco.
6. Moresco's virksomhed findes delvis endnu som Birger Christensen Pelsforretning på Østergade 38. Birger Christensen er gennem sin mor knyttet til familien Moresco. Han skabte for nogle år siden den charmerende passage i København fra Østergade via Pistolstræde til Ny Østergade, hvor Moresco's virksomhed lå.
7. Et stort fotografi, 89x55 1/2 cm i glas og ramme af Moresco-familien med ansatte i hus og have, 22 personer, findes i en af de nye Adelaide institutioner i den tidligere have.
8. Minister Alberti ejede ca. 1800 resterne af de tre gårde, Ejgård, Hyldegård og Holmegård. Da han melder sig til politiet, overtog Gentofte Kommune arealerne til udstykning (1908).

Anvendt litteratur

Dyssel, V. Adelaide. Fra landsted til kollektivbebyggelse. Gentofte-Bogen 1979 - 1981.

Pedersen, H. 1985. Der var engang et sommerland - Forlaget Antiqua

Tholle, J. (red.) 1934. Danske Gartnerivirksomheder I - Dansk Haandbogsforlag, København.

Gotfredsen, L., 1950. Gentofte fra istid til nutid. Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune